

מהי מטרת מעמד הברכה והקללה?

הקדמה

נאמר בפרשתנו (פרק כ"ז):

- א.** "ויצו משה וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר: שָׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם.
- ב.** והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך, וְהִקְמַתָּ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת, וְשָׂדַת אֹתָם בְּשִׂיד.
- ג.** וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך, למען אשר תבא אל הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך, ארץ זבת חלב ודבש, כאשר דבר ד' אלקי אבותיך לך.
- ד.** והיה בעברכם את הירדן, תקימו את האבנים האלה, אשר אנכי מצוה אתכם היום, בהר עיבל, וְשָׂדַת אוֹתָם בְּשִׂיד.
- ה.** ובנית שם מִזְבֵּחַ לַד' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים, לֹא תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרוֹז.
- ו.** אבנים שלמות תבנה את מִזְבֵּחַ ד' אֱלֹהֶיךָ, והעלית עליו עולת לד' אֱלֹהֶיךָ.
- ז.** וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת לפני ד' אֱלֹהֶיךָ.
- ח.** וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת, באר היטב.
- יא.** ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר:
- יב.** אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים, בעברכם את הירדן: שמעון ולוי ויהודה, ויששכר ויוסף ובנימן.
- יג.** ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל: ראובן גד ואשר, וזבולן דן ונפתלי.
- יד.** וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם:
- טו.** ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ד', מעשה ידי חרש, ושם בסתר, וענו כל העם ואמרו אמן".

יש לשאול שאלות רבות מאוד על פרשה זו. מאמר זה יעסוק במעמד באופן כללי, והמאמרים שבעקבותיו יעסקו בבירור השאלות הנוספות. יש לשאול שתי שאלות כלליות על מעמד הברכה והקללה:

1. מהי מטרת המעמד?
2. מדוע נצטוו בני ישראל במעמד זה לכתוב את התורה על האבנים (ג), להקים מזבח (ה) ולהקריב עליו עולות (ו) ושלמים (ז), ולאכול את השלמים בשמחה (ז), ולומר את הארורים, ולענות עליהם "אמן" (יב-כו)?

א. הסבר רש"י ומפרשים נוספים: קבלת התורה

על השאלה הראשונה - מהי מטרת המעמד - ענה רש"י בפסוק כ"ו: "אשר לא יקים - כאן כלל את כל התורה כולה, וקבלוה עליהם באלה ובשבועה".
 לפי רש"י עם ישראל קיבל כאן על עצמו מחדש את התורה!¹
 כן כתב רש"י גם בפרשת לך לך. על הפסוק "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם, עד אלון מורה, והכנעני אז בארץ" (בראשית יב, ו), כתב רש"י: "אלון מורה - הוא שכם, הראהו הר גריזים והר עיבל, ששם קבלו ישראל שבועת התורה".
 דברים דומים כתב הרשב"ם (בפסוק ח'): "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת - שכשנשבעו עתה בהר גריזים ובהר עיבל, היתה התורה לפניכם כתובה, ונשבעו שיקיימוה".
 בכך ענה הרשב"ם גם על חלק מהשאלה השניה - מדוע במעמד זה נצטוו בני ישראל לכתוב את התורה על האבנים.
 על פי יסוד זה הסבירו המפרשים את כל המעשים שנצטוו בני ישראל לעשות:

1. הסבר הרמב"ן לאכילת השלמים בשמחה

בהמשך לדברים אלו של רש"י והרשב"ם, פירש הרמב"ן גם את הקרבת השלמים ואכילתם בשמחה במעמד זה.
 על הפסוק בפרשת משפטים "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, ויחזו את האלקים, ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא), כתב הרמב"ן: "וטעם וישתו - שעשו שמחה ויום טוב, כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה, כאשר צוה בכתבם כל דברי התורה על האבנים: 'וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת לפני ד' אלקיך' (דברים כז, ז). וכתוב בשלמה: 'החכמה והמדע נתון לד' וגו' (דהיי"ב א, יב), מיד: 'ויבא ירושלם, ויעש משתה לכל עבדיו' (מ"א ג, טו). ואמר רבי אלעזר: 'מכאן שעושין משתה לגמרה של תורה' (שיר השירים רבה א, ט). ואף כאן ביום חתונת התורה כן עשו".

2. הסבר האברבנאל לכתובת התורה, לבניית המזבח ולהקרבת הקרבנות

בהמשך לדברים אלו פירש האברבנאל בפרשתנו (כז, א) את כתיבת התורה על האבנים, את בניית המזבח, ואת הקרבת הקרבנות: "ולפי שבמעמד הר סיני, אחרי זכרון המצות נאמר: 'ויכתב משה את כל דברי ד' (שמות כד, ד), ועוד נאמר שם: 'ויבן מזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל... ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לד' פרים' (שם, ד-ה)... שאותו היום יהיה להם כיום מתן

¹ עיין במסכת סוטה לו ע"ב, וברש"י ברכות מח ע"ב בד"ה "תורה ניתנה בשלש בריתות" ובהגהות הב"ח שם.

תורה. לכן ראה לצוות אליהם שיעשו בהכנסם דוגמת מה שהוא עליו השלום וישראל עשו במחרת יום המעמד, וזה שיקימו את האבנים... אשר עשו מזבח ויעלו עליו עולות ושלמים. ושכתבו את התורה על האבנים, שהוא כולו כמעשה אבותיהם כאשר עמדו על הר סיני וקבלו את התורה"².

3. הסבר האברבנאל לאמירת האמן

עוד הסביר האברבנאל בתחילת פרשת נצבים גם את אמירת ה"אמן" על ידי העם. כך כתב האברבנאל (כט, ט-יא): "וכמו שבברית הראשון אמרו: 'נעשה ונשמע', כן בברית הזה היו עונים כל העם: 'אמן'".

4. סיכום המעשים הדומים למעשים שנעשו במעמד הר סיני

הרב אביגדר הלוי נבצל שליט"א ב"שיחות לספר דברים" שיחה טז (עמוד קמט) סיכם שבמעמד הר עיבל היו ארבע פעולות שנצטוו בני ישראל לעשות, שדומות לפעולות שעשו בני ישראל במעמד הר סיני:

א. כתיבת התורה על האבנים, בדומה לכתיבת ספר הברית (שמות כד, ד-ז).

ב. בניית מזבח, בדומה לבניית המזבח על ידי משה (שם, ד).

ג. הקרבת עולות ושלמים על המזבח, בדומה להקרבת עולות ושלמים בהר סיני (שם, ה).

ד. השמעת דברי התורה וקבלתם על ידי ישראל בעניית אמן, בדומה לשמיעת דברי התורה וקבלתם על ידי ישראל באמירת "נעשה ונשמע" (שם, ז).

יש לציין שניתן לחלק כל אחת משתי הנקודות האחרונות לשתיים:

1. הקרבת **עולות** על המזבח, בדומה להקרבת עולות בהר סיני.

2. הקרבת **שלמים** על המזבח, בדומה להקרבת שלמים בהר סיני.

3. **השמעת דברי תורה לעם ישראל**, בדומה להשמעת דברי תורה לעם ישראל בהר סיני.

4. **קבלת דברי התורה על ידי עם ישראל** בעניית אמן, בדומה לשמיעת דברי התורה וקבלתם על ידי ישראל באמירת "נעשה ונשמע".

לפי זה יש שש פעולות המשותפות לשני המעמדים. ולפי מה שכתב הרמב"ן יש

נקודה נוספת המשותפת לשני המעמדים: השמחה בקבלת התורה!

לפי זה יש כאן שבע נקודות המשותפות לשני המעמדים:

² בדומה לדברי האברבנאל, כתב הנצי"ב, מבלי שהתייחס לכתיבת התורה, אבל כן התייחס לשמחה שהוזכרה כבר ברמב"ן: "ובנית שם מזבח - כמו שהיה בהר סיני הקרבת עולות ושלמים ושמחה, שבביל שנתקבלו לעם ד' ולעבודתו, כן היה בהר עיבל שנבחרו אז לברית עם".

1. כתיבת התורה על האבנים, בדומה לכתובת ספר הברית.
 2. בניית מזבח, בדומה לבניית המזבח על ידי משה.
 3. הקרבת עולות על המזבח, בדומה להקרבת עולות בהר סיני.
 4. הקרבת שלמים על המזבח, בדומה להקרבת שלמים בהר סיני.
 5. השמעת דברי התורה לעם ישראל, בדומה להשמעת דברי תורה לעם ישראל בהר סיני.
 6. קבלת דברי התורה על ידי עם ישראל בעניית אמן, בדומה לקבלת דברי התורה על ידי עם ישראל באמירת "נעשה ונשמע".
 7. השמחה בקבלת התורה, בדומה לשמחה בקבלת התורה במעמד הר סיני. יש לציין שניתן לחלק את שבע הנקודות לשני חלקים: הנקודה הראשונה, החמישית והשישית מתיחסות לתורה: כתיבת התורה, אמירת דברי תורה וקבלת הדברים. לעומת זאת הנקודה השנייה, השלישית והרביעית מתיחסות להקרבת הקרבנות: בניית המזבח, הקרבת העולות והקרבת השלמים. הנקודה השביעית מחברת את שני החלקים: השמחה באכילת השלמים מבטאת את השמחה על קבלת התורה! עולה אפוא שבמעמד זה קיבל עם ישראל על עצמו מחדש את התורה, בדומה למעמד הר סיני³!
- יש לשאול: מדוע נצטוו הלויים לומר דווקא את הארורים הכתובים בפרשה, ולא מצוות אחרות, כמו למשל עשרת הדברות, שנאמרו בהר סיני? עיין על כך בהרחבה במאמר "מדוע נצטוו הלויים לומר דווקא ארורים אלו?" ובקיצור בסמוך, בשני הפרקים הבאים.

5. מדוע היה צריך עם ישראל לקבל על עצמו מחדש את התורה, בדומה למעמד הר סיני?

יש לשאול: מדוע היה צריך עם ישראל, בכניסתו לארץ ישראל, לקבל על עצמו מחדש את התורה, בדומה למעמד הר סיני? השאלה מתחזקת לאור מה שכותבת התורה בפרשתנו (כח, ט): "אלה דברי הברית אשר צוה ד' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב, מלבד הברית אשר כרת אתם בח'רב". וכתב רש"י בתחילת פרשת נצבים (כט, ט): "אתם נצבים - מלמד שכנסם משה לפני הקדוש ברוך הוא ביום מותו, להכניסם בברית".

³ עיין שם בהמשך השיחה של הרב נבנצל (עמודים קמט-קנב).

אם כן משה כינס את עם ישראל ביום מותו לכרות ברית עם ד' על קיום כל התורה, ומדוע יש צורך לקבל שוב את התורה כעבור כחדש אחד בלבד אחר כך, ביום מעבר הירדן?

בשלמא על הברית שעשה משה עם בני ישראל בערבות מואב, ניתן לומר שכיון שכל הדור שיצא ממצרים מת במדבר⁴, ראה משה לכרות ברית חדשה עם הדור הנוכחי. אבל אחרי שהדור הנוכחי כרת ברית עם ד' ביום מותו של משה, לשם מה נצרכת ברית נוספת כעבור כחדש בלבד?
נראה לענות על כך שתי תשובות:

1. עם ישראל בכניסתו לארץ ישראל מגיע למדרגה חדשה, עליונה יותר, ולכן ד' ציוה על בני ישראל לקבל את התורה מחדש במדרגתם החדשה.
2. עם ישראל בכניסתו לארץ ישראל מקבל את התורה בתוספת שלא היתה קודם, וכפי שיבואר בסמוך.

ב. הסבר רש"י בפרשת נצבים: קבלת ערבות

הסבר נוסף למטרת המעמד כתב רש"י בפרשת נצבים (כט, כח): "הנסתרות לד' אלקינו - ואם תאמרו: מה בידינו לעשות? אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר: 'פן יש בכם איש' וגו' (שם, יז), ואחר כך: 'וראו את מכות הארץ ההיא' (שם, כא). והלא אין אדם יודע מטמונותיו של חבירו! אין אני מעניש אתכם על הנסתרות, שהן לד' אלקינו, והוא יפרע מאותו יחיד, אבל הנגלות - לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו. ואם לא נעשה דין בהם - יענשו הרבים.

נקוד על 'לנו ולבנינו' - לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל, ונעשו ערבים זה לזה". לפי דברי רש"י אלו, במעמד זה קבלו בני ישראל על עצמם לא רק לקיים את התורה, אלא גם את הערבות על החטאים הגלויים של אחרים!

פירוש זה כתבו מפרשים רבים נוספים, כפי שיתבאר בהרחבה במאמר "מדוע נצטוו הלויים לומר דווקא ארורים אלו?".

מקורו של רש"י הוא בגמרא במסכת סנהדרין (מג ע"ב), שם נאמר: "הנסתרות לד' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם - למה נקוד על 'לנו ולבנינו', ועל עי"ן שבי'עד? מלמד שלא ענש... עד שעברו ישראל את הירדן".

פירש רש"י שם: "לפי שלא ענש - המקום את צדיקים שבישראל.

⁴ כמו שנאמר בספר דברים (ב, יד-יז): "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה, עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע ד' להם. וגם יד ד' היתה בם, להקם מקרב המחנה עד תמם. ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם. וידבר ד' אלי לאמר".

עד שעברו את הירדן - ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל, ונעשו ערבים זה בזה, כדאמרינן במסכת סוטה (לז, ע"ב):

יש לציין שבגמרא נאמר רק: "מלמד שלא ענש... **עד שעברו ישראל את הירדן**". ואילו רש"י הוסיף, גם בפירושו לגמרא וגם בפירושו לתורה: "משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל". רואים שרש"י הבין שצריכים שני תנאים: גם שעם ישראל יהיה בארץ ישראל, וגם שעם ישראל יקבל על עצמו את הערבות.

מדוע צריך שעם ישראל יהיה בארץ ישראל בשביל לקבל את הערבות? דבר זה למדנו מדברי הזוהר הקדוש המפורסמים בפרשת אמור (דף צג ע"ב), שהובאו על ידי מרן הרב זצ"ל בראש הקדמתו לספרו "שבת הארץ", ועל ידי מורנו הרב צבי יהודה פעמים רבות בשיחותיו⁵: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ב ז, כג) - ודאי בארץ הם גוי אחד. עמה אקרון אחד, ולא אינון בלחודייהו. דהא 'ומי כעמך ישראל גוי אחד' סגי ליה! אבל לא אקרון אחד אלא בארץ". כלומר: עמה - עם ארץ ישראל - הם נקראים "אחד", ולא כאשר הם לבדם, בלא הארץ. שהרי יכל הפסוק לומר רק: "ומי כעמך ישראל גוי אחד", ומדוע הוסיף הפסוק את המלה "בארץ"? אלא ללמדנו שאין בני ישראל נקראים "אחד" אלא כאשר הם נמצאים בארץ. ולכן כאשר עם ישראל נכנס לארץ הוא נהיה מאוחד, וקיבל על עצמו את הערבות⁶.

ג. הסבר הרמב"ן: ירושת הארץ תלויה בקבלת התורה

1. הסבר הרמב"ן ורבנו בחיי לכתיבת התורה

הסבר נוסף כתב הרמב"ן (בפסוק ג'): "למען אשר תבא - רמז לכל דברי התורה, יאמר שתכתוב על האבנים כל דברי התורה הזאת בעברך בירדן מיד, למען אשר באת אל הארץ, כי **בעבור התורה באת שמה**. וכן 'למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד הייתי' (לעיל ה, יד-טו), 'ינוח עבדך ואמתך כמוך למען תזכור כי עבד הייתי'". כלומר: בזכות התורה זכינו לבוא לארץ ישראל. וכן כתב רבנו בחיי שם: "למען אשר תבא אל הארץ - למען התורה הזאת אתה בא אל הארץ, נתן טעם למצות הקמת האבנים, כי לא זכינו לירושת הארץ אלא

⁵ עיין במפתחות הרב אבינר ל"שיחות הרב צבי יהודה".

⁶ עיין בספר "באר משה" (לרבי משה יחיאל הלוי אפשטיין, האדמו"ר מאוז'רוב) יהושע ז, א, עמ' פא, (ובכל דבריו על פסוק זה), ובספר "צניף מלוכה" (לרב משה צבי נריה) עמ' 21-23 (וכן בעמ' 46-74).

בזכות התורה. כן פירש הרמב"ן ז"ל. ומטעם זה תקנו רז"ל להזכיר תורה בברכת הארץ".

עוד כתב הרמב"ן: "או טעמו: תכתוב עליהם את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון, למען אשר תבא אל הארץ ותכבוש אותה ותירש את כל העמים ההם, בהיותך זוכר התורה ושומר כל מצוותיה". כלומר: בזכות התורה נזכה לכבוש את כל ארץ ישראל ולגרש ממנה את כל האויבים.

כן כתב גם רבנו בחיי שם: "ואפשר לפרש: למען אשר תבא אל הארץ, למען אשר תוכל לבא. כלומר: מה שאני מצוה לך לכתוב עליהן כל התורה למען שיהיה לך כח לבא אל הארץ, כי כח התורה יכרית האויבים אשר בארץ וינחילנה לנו". הסבר זה מוסיף על מה שכתב רש"י בפרשתנו והרמב"ן בפרשת משפטים (והובאו דבריהם לעיל בפ"א), שמטרת המעמד היתה לקבל את התורה באלה ובשבועה. הסבר זה מוסיף שלא רק שעם ישראל מקבל את התורה באלה ובשבועה, אלא שעם ישראל מכריז שביאתו לארץ היא בזכות התורה, והוא יזכה לרשת את הארץ ולהישאר בה רק אם הוא יקיים את התורה.

2. הסבר ה"אזנים לתורה" לאמירת הברכות והקללות

בהמשך להסבר זה כתב ה"אזנים לתורה" שם (ד): "למען ידעו בני ישראל שהם באים אל הארץ על מנת שיקיימו את התורה, ולפיכך היה עליהם ללכת בו ביום לשכם, מקום ההבטחה לאברהם אבינו, ולקבל עליהם בברכות וקללות את קיום מצוות התורה".

אם כן לפי ה"אזנים לתורה" מטרת אמירת הברכות והקללות ביום הראשון לכניסתנו לארץ, באותו מקום שבו הובטחה הארץ לאברהם אבינו, היתה כדי ללמדנו שביאתנו לארץ היא כדי לקיים את התורה.

ד. הסבר הראב"ע: התודה על קבלת הארץ

1. הסבר הראב"ע לבניית המזבח

כתב הראב"ע (בפסוק ג'): "וזאת המצוה הראשונה לביאתם: לבנות להם מזבח חדש - להודות לך שהחלו להיותם בארץ". לפי הראב"ע מטרת בניית המזבח היתה להודות לך על ביאתנו לארץ.

2. הסבר ה"אזנים לתורה" לבניית המזבח דווקא בהר עיבל

דברי הראב"ע הורחבו על ידי ה"אזנים לתורה" (ד): "למה נצטוו בני ישראל ביום עברם את הירדן ללכת אל הר עיבל, מרחק של ששים פרסה, בלב ארץ האויב, ולבנות שם מזבח..."

ויש לומר: ...כשבא אברהם אבינו על פי מצוות ד' לארץ כנען, ותהי ראשית דרכו: ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה... וירא ד' אל אברם, ויאמר: לזרעך אתן את הארץ הזאת, ויבן שם מזבח לד' הנראה אליו (בראשית יב, ו-ז). לפיכך רצה הקב"ה שגם בני בניו [של אברהם אבינו], ההולכים בדרכיו, כשיבואו אל הארץ המובטחת, ילכו באותה הדרך, ושתהא ראשית דרכם לשכם, ושיבנו שם מזבח לד' על קיום הבטחתו, כמו שבנה אברהם אבינו מזבח על ההבטחה לתת לזרעו את הארץ".

הראב"ע התייחס רק לבניית המזבח, וה"אזנים לתורה" הוסיף שבני ישראל נצטוו לבנות אותו דווקא בהר עיבל, בדומה למזבח שבנה אברהם אבינו על ההבטחה לתת לזרעו את הארץ.

3. הסבר להקרבת הקרבנות במזבח

יש להוסיף שבני ישראל נצטוו לא רק לבנות מזבח בהר עיבל, אלא גם להקריב עליו עולות ושלמים, ולאכול את השלמים בשמחה, דברים שלא נזכרו אצל אברהם אבינו⁷. מה הסיבה לכך?

נראה להסביר על פי דרכם של הראב"ע וה"אזנים לתורה" שבני ישראל נצטוו להקריב עולות ושלמים, ולאכול שלמים בשמחה, כדי לבטא את השמחה הגדולה בהודאה על קבלת ארץ ישראל. ובדומה למה שכתב הרמב"ן שהובא בפרק א':

⁷ עיין רש"י בפרשת בלק (כג, ד): "את שבעת המזבחות - שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן, אלא: את שבעת המזבחות. אמר לפניו: אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד כולן. אברהם בנה ארבעה: ויבן שם מזבח לד' הנראה אליו (בראשית יב, ז), ויעתק משם ההרה' וגו' (שם, ח), ויאהל אברהם' וגו' (שם יג, יח), ואחד בהר המוריה (שם כב, ט). ויצחק בנה אחד: ויבן שם מזבח' וגו' (שם כו, כה). ויעקב בנה שנים: אחד בשכם (שם לג, כ) ואחד בבית אל (שם לה, ז). ואעל פר ואיל במזבח - ואברהם לא העלה אלא איל אחד [- בהר המוריה (כב, יג)]. משמע שאברהם לא הקריב בשאר המזבחות.

ואם תשאל: אם כן לשם מה בנה אברהם את המזבחות?

נאמר שם (בבראשית יב, ח): "ויבן שם מזבח לד' ויקרא בשם ד'". והסביר הרד"ק: "ובאותו ההר נטה אהלה ובנה שם מזבח לד' ושם קרא בשם ד', כלומר: קרא ליושבי ההר שהוא שיבאו אל המזבח אשר בנה לשם ד', והראה להם דברים של טעם כי לאותו האל-ל שבנה מזבח - לשמו ראוי לעבוד, לו לבדו, לא לאלמים שעובדים הם, והיה משיב רבים מהם לאמונתו. כי שתי פעמים קרא שם בשם ד', אולי הכיר באנשים ההם שהיו קרובים לתשובה". כעין זה כתב גם הרמב"ן שם. ועיין גם ברד"ק בפירושו לספר שופטים (כא, ד) שכתב: "ובנות המזבח הוא דרישת האל, כמו שנמצא במקומות רבים, שהיו בונים מזבח לדרוש את ד'".

”שעשו שמחה ויום טוב, כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה”, כך עשו שמחה ויום טוב, כי כן חובה לשמוח בקבלת ארץ ישראל.

ה. הסבר ה”אזנים לתורה”: הכרזה שארץ ישראל שייכת לנו

1. הסבר ה”אזנים לתורה” לכתיבת התורה בשבעים לשון

חז”ל דרשו שבני ישראל נצטוו לכתוב את התורה בשבעים לשון (סוטה פ”ז מ”ה), והובאו דבריהם כאן ברש”י בפסוק ח’.
מה הסיבה לציווי זה?

כתב ה”אזנים לתורה” (כו, ב): ”וטעם כתיבת התורה בשבעים לשון לפני אומות העולם, כדי שיביאו סופריהם ויעתיקו אותה, כמבואר במסכת סוטה (ל”ה ע”ב). אבל יש להתפלא: מה בצע [כלומר: מה הרווח שניתן היה להשיג] בכתיבה זו לאומות העולם? ההיתה תקוה, שיקבלו את התורה על ידי ישראל, שנואי נפשם, אחרי שמאנו לקבלה מידי הקב”ה, שחזר בעצמו ובכבודו על כל אומה ולשון בשעת מתן תורה ולא קיבלוה!?”

וכן אפשר לדקדק את הטעם האמור בתורה: ’למען אשר תבוא אל הארץ אשר ד’ אלוקיך נתן לך... כאשר דבר ד’ אלוקי אבותיך לך’, וכי איזו שייכות יש לביאה זו אל הארץ עם כתיבת התורה על האבנים?

ונקדים לזה דברי ר’ יצחק המובאים ברש”י (בראשית א, א): לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ’החדש הזה לכם’ (שמות יב, ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל! ומה טעם פתח ב’בראשית’? משום ’כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גויים’ (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל: ’לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גויים’. הם אומרים להם: ’כל הארץ של הקב”ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו. ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו’. עכ”ל... לפיכך ציוה הקב”ה את בני ישראל שתכף ומיד, ביום שיעברו את הירדן, יכתבו על אבנים ’את כל דברי התורה הזאת (מ’בראשית’ עד ’לעיני כל ישראל) (באר היטב) (בשבעים לשון), והקב”ה נתן בינה בלב אומות העולם, כדי להסיר מישראל לזות שפתים, ושלחו נוטירין [סופרים (רש”י שם)] שלהם והעתיקו את התורה, וידעו כל גויי הארצות כי לד’ הארץ ומלואה, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ועתה ברצונו לקחת את הארצות האלו מיושביהן, ולמסור אותן לישראל, כאשר הבטיח מראש ומקדם לאבותיהם. וזה שנאמר כאן שמטרת כתיבת התורה לאומות העולם היא: ’למען אשר תבוא אל הארץ אשר ד’ אלוקיך נתן לך... כאשר דבר ד’ אלוקי אבותיך לך’ (אדון כל הארץ), ולא כלסטים ח”ו”.

לפי ה"אזנים לתורה" מטרת כתיבת התורה בשבעים לשון היתה **כדי שהגויים ידעו** שדי' נותן את ארץ ישראל לעם ישראל.

2. הסבר על פי דברי ה"אזנים לתורה" והרב חרל"פ

על פי דברי ה"אזנים לתורה" ודברי הרב חרל"פ שיובאו בסמוך נראה לומר הסבר נוסף.

הרב חרל"פ בספרו "מי מרום" חלק ו' "ממעניי הישועה" (עמוד רצב-רצג) הביא את דברי רש"י בתחילת התורה, הנזכרים לעיל, וכתב עליהם: "בכל פעם שבני ישראל מתקרבים לארץ קדשם, באים העמים וטוענים: 'לסטים אתם, לנו הארץ, ולא לכם'. ורק כשישראל אוחזים בהכרת 'כח מעשיו הגיד לעמו', רק אז מסתתמות טענותיהן של העמים... שלא נֶאֱמַר: 'כח מעשיו הגיד לעמים', כי אם: 'כח מעשיו הגיד לעמו', שאם ישראל יודעים ומכירים את כח מעשיו, כבר מסתתמות טענותיהן של העמים. שאף על פי שהם בעצמם אינם יודעים ואינם מכירים את כח מעשיו, בכל זאת כיון שיודעים העמים שישראל מכירים את כח מעשיו אשר הגיד ד' יתברך רק לעמו, מרגישים הם בזה את שפלותם, ומכירים את תפקידם, שעליהם להיכנע בפני ישראל".

לפי זה ניתן להוסיף שמטרת המעמד היתה גם לחזק **אותנו** בצדקת מעשינו בכיבוש הארץ, ושלא יהיו **בנו** אנשים שיאמרו עלינו שאנחנו לסטים שכובשים ארצות שבעה גויים. יש להדגיש שהסבר זה אינו מתיחס לכתיבת התורה בשבעים לשון, אלא לכתיבת התורה בלשון הקדש⁸.

1. הסבר הספורנו: איננו יכולים להיות בינוניים

הסבר נוסף למטרת המעמד כתב הספורנו בתחילת פרשת ראה (יא, כו): "ראה - הביטה וראה שלא יהיה ענינך על אופן בינוני, כמו שהוא בשאר אומות, כי אמנם אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, והם שני הקצוות, כי הברכה היא הצלחה יותר מן המספיק, על צד היותר טוב, והקללה היא מארה מחסרת, שלא יושג המספיק, ושניהם לפניכם, להשיג כפי מה שתבחרו".

⁸ רבי יוסף אברמסון נ"י ציין לדברים דומים שכתב בפרשתנו הרב שאול ישראלי, ראש ישיבת "מרכז הרב" ותלמיד הרב חרל"פ. הרב כתב כי וידוי הביכורים גם הוא בא למטרה זו: "ההדגשה 'כי באתי אל הארץ אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו מלמדת כי לא בחרבם ירשו ארץ, אלא היא ניתנה לישראל מאת זה אשר ברא עולם ואשר הנחיל גויים... הצהרה זו... נותנת בנו את הרגשת הבטחון בצדקתנו ובזכותנו, ונותנת את התוקף המוסרי להתנחלותנו בארץ הזאת, נגד הטענה 'לסטים אתם'" [ישח שאול" על התורה (מוסד הרב קוק ירושלים תשס"ט), עמ' תקלב].

עוד כתב הספורנו (שם, ל): "הלא המה בעבר הירדן - בתחילת בואכם בארץ, כדי לפרסם בתחילת כניסתכם שלא תהיה ישיבתם בה על אופן מספיק, אבל יהיה על אופן מוצלח, או על אופן מקולל".

לפי דברי הספורנו בני ישראל הכריזו על עצמם מיד בכניסתם לארץ ישראל שאין להם אפשרות לחיות באופן בינוני, אלא עליהם לבחור בין שתי האפשרויות הקוטביות של ברכה וקללה.⁹

אמנם גם במדבר לא חיו בני ישראל באופן בינוני, אבל שם זה היה פשוט, כיון שכל ההנהגה היתה ניסית. אבל כאשר נכנסים לארץ ישראל וההנהגה נהיית יותר טבעית היה אפשר לחשוב שבני ישראל יכולים להתנהג באופן בינוני, ולכן עליהם להדגיש מיד בכניסתם לארץ שאף על פי שבארץ אנו חיים בצורה טבעית, ובהנהגה טבעית, מכל מקום איננו יכולים להתנהג בצורה בינונית.

בספר "אמר הגאון", שבו סיכם אחד מתלמידיו של הספורנו את שיעורי רבו, הספורנו¹⁰, הוסיף על הכתוב לפנינו בפירוש הספורנו: "כך אמר הקב"ה: 'ראה', כלומר: שים לבך לזאת, שאני נותן לך רק או 'ברכה', או 'קללה', ולא מיצוע כאומות העולם... וזהו שאמרו ז"ל: 'נמשלו לעפר ונמשלו לכוכבים, כשהם עולים - עולים עד לרקיע, וכשיורדים - יורדים עד עפר' (מגילה טז ע"א). וביאר באיזה אופן, באמרו: 'את הברכה אשר תשמעו וגו', והקללה וגו'".

יש לציין שהספורנו מסכים לדברי רש"י שבאותו מעמד בני ישראל גם קבלו על עצמם את התורה באלה ובשבועה, וכן את הערבות על חטאי האחרים. כך כתב הספורנו בפסוק ז': "ושמחת לפני ד' אלקיך - על שתכנס אז עמו לברית בהר גריזים ובהר עיבל".

בפסוק ט"ו כתב הספורנו: "ארור האיש - הנה כל הארורים אמרו תחילה בלשון 'ברוך', כמו שבא בקבלה, ולזה אמר: 'אלה יעמדו לברך את העם'. אמנם הזכירים הכתוב בלשון 'ארור' בלבד, כי עיקר הכוונה באלו הארורים היה לקלל את העוברים על אלה, כדי שהם לבדם ישאו עונם, ולא יהיו שאר העם ערבים להם".

סיכום

נאמרו שש מטרות למעמד הברכה והקללה בהר גריזים ובהר עיבל:

⁹ את דברי הספורנו הללו היה נוהג מורנו ורבנו, הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל, ראש ישיבת "מרכז הרב" והרב הראשי לישראל (תשמ"ג-תשנ"ג), להשמיע באזנינו שוב ושוב, משום שראה בהם הדרכה יסודית וחשובה: יש לשאוף לגדלות, ולא להיות בינוניים [מורשה - שיחות למועדים" (הוצאת המכון על שם הרצ"ה קוק זצ"ל ירושלים תשס"ח) עמ' ר].

¹⁰ יצא לאור על ידי משה קרביץ (בית שמש תשע"ז).

א. במעמד זה קיבלנו על עצמנו את התורה כולה באלה ובשבועה (רש"י בפרשתנו ובפרשת לך לך).

כדי להדגיש את קבלת התורה מחדש באותו מעמד, נצטוונו לעשות שבעה מעשים הדומים לשבעה מעשים שנעשו במעמד הר סיני:

1. בניית מזבח,
2. הקרבת עולות,
3. הקרבת שלמים,
4. שמחה על קבלת התורה,
5. כתיבת התורה על אבנים,
6. אמירת הארורים,
7. עניית אמן.

ב. במעמד זה קיבלנו על עצמנו עריבות הדדית (רש"י בפרשת נצבים ובמסכת סנהדרין).

לכן נצטוונו לכתוב את התורה על האבנים ולומר את הברכות והקלות, שרק העוברים על המצוות בסתר יקוללו ולא כל עם ישראל.

ג. במעמד זה הכרזנו שאנו באים לארץ ישראל מכח קיום התורה, ונזכה לכבוש את כל הארץ ולגרש ממנה את האויבים ולישאר בה רק אם נקיים את התורה (רמב"ן, רבנו בחיי ו"אזנים לתורה").
לכן נצטוונו לכתוב את התורה על האבנים ולומר את הברכות והקלות.

ד. במעמד זה בטאנו את ההודאה והשמחה על קבלת ארץ ישראל.
לכן נצטוונו לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבנות ולאכול שלמים בשמחה (ראב"ע ו"אזנים לתורה").

ה. במעמד זה הכרזנו כלפי אומות העולם וכלפי עצמנו שארץ ישראל שייכת לנו, ואנו באים לארץ ישראל לא ככובשים בכח הזרוע, אלא מכח ההבטחה האלקית לאברהם אבינו שזרעו יירש את ארץ ישראל.
לכן נצטוונו לכתוב את התורה על האבנים בלשון הקדש ובשבעים לשון ("אזנים לתורה" ועל פי הרב חרל"פ).

ו. במעמד זה הכרזנו על עצמנו שאין לנו אפשרות לחיות באופן בינוני, אלא עלינו לבחור בין שתי האפשרויות הקוטביות של ברכה וקללה (ספורנו).

לכן נצטוינו לכתוב את התורה על האבנים ולומר את הברכות והקללות.

יש להדגיש שאף על פי שנאמרו בדברי המפרשים מטרות שונות, המפרשים יכולים להסכים זה לזה. ולא רק שהם יכולים להסכים זה לזה, אלא שחלק מהם כתבו בפירוש מספר מטרות, כמו שהתבאר בדברי רש"י, הרמב"ן, ה"אזנים לתורה" והספורנו. ממילא גם לא קשה מדוע לפי חלק מהמטרות אין הסבר לכל הפרטים: הפרטים שלא הוסברו לפי מטרה אחת יוסברו על פי מטרה אחרת.

יש לציין שבמהלך המאמרים הבאים בנושא הברכה והקללה, ובמיוחד במאמר האחרון, יתבררו עוד יותר חלק מהטעמים של מטרת המעמד.